

Марија Р. Стијепић Пејић*
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Студент докторских студија

УДК 821.163.41.09 Десница, В.
DOI: 10.7251/RFFP2022079P
Оригинални научни чланак

ПЕРЦЕПЦИЈА ИТАЛИЈАНСКЕ КУЛТУРЕ У РОМАНУ *ПРОЉЕЋА ИВАНА ГАЛЕБА* ВЛАДАНА ДЕСНИЦЕ

Природа и функција умјетности за Владана Десницу основна су изворишта књижевних и филозофских размишљања. Читајући Десничина дјела, откривамо читав низ повезница које учвршћују његове ставове о умјетности са различитим појавама из италијанске културе. Породичне везе, широка култура и трагачки, радознао дух учинили су врло бројним референце на италијанску књижевност, музику и позориште, па позивање на елементе из италијанске умјетности можемо сматрати конститутивним дијелом Десничиног грађења књижевног текста. Циљ овога рада је сазнати у којој мјери и на којим је све нивоима италијанска умјетност присутна у његовом најбољем роману *Прољећа Ивана Галеба*. Посебан акценат ће бити на расвјетљавању пишевог гледишта о италијанском умјетничком наслеђу као парадигми љепоте и велике, истинске културе. Анализом фрагмената романа, биће означена она мјеста која најбоље илуструју такво Десничино гледиште.

Кључне ријечи: италијанска култура, Владан Десница, умјетност, умјетник, *Прољећа Ивана Галеба*

* marijastijepicpejic@gmail.com

У својим дјелима Десница приказује галерију необичних људи, судбина те визија свијета. Књижевне квалитете овог писца управо треба тражити „у његовој преображеној визији живота, у трансформисаној психолошкој структури приповедања и, посебно, у преображеној визији човекових моћи и потреба да критички сагледа и анализира сопствену реалност и да себе и своје људске могућности испољи у неким ширим, конкретнијим и погоднијим историјским и моралним односима“ (Богнар, 2005: 50). Човјекове способности своје најдубље оваплоћење, по Десници, добијају у сфери аутентичног, умјетничког креирања свијета и реалности. Оно умјетничко у човјеку и свијету од суштинског је значаја за нашег писца. Тај продукт човјекове естетске активности и облика духа удружен са „становитим степеном интензитета“ (Desnica, 2006b: 195), назван умјетничим дјелом, представља врхунски, спонтани изражај најтананијих и најузвишенијих људских тежњи ка интелектуалном, етичком и друштвеном развоју. Представља „свијест о припадности данашњем часу и данашњем свијету [...] неки квантум друштвене и историјске свијести, и извјесна мјера друштвене одговорности и људске солидарности“ (Desnica, 2006b: 195).

То је једино подручје људске дјелатности гдје је немогућа лаж: чим лаж проговори, истим часом, аутоматски престаје умјетност. У правој умјетности увијек, безизнимно, упркос свему влада истина: ту човјек говори истину чак и против својој вољи. У томе је велика, непроцјењива морална вриједност умјетности, по томе умјетност, и онда кад сама себе најувјереније проглашава „савршено бескорисном“, „чистом од било какве моралне детерминације“, „лишеном било какве практичне сврхе и циља“, врши своју велику, ненадокнадиву мисију. (Desnica, 2006a: 72–73)

Дајући на овај начин предност умјетности, у односу на остале човјекове активности и квалитете, не чуди инсистирање нашег књижевника да свака реченица његовог дјела мора да буде умјетничка, да водећу улогу у његовој прози заузимају разни профили умјетника-особењака и да се кроз читаву његову књижевност преплићу дијалози о књижевности, умјетности и теоријске поставке о чину стварања. Свој луцидни дух и интелектуалност Десница је нарочито исполио у ванвременском роману *Прољећа Ивана Галеба*. Ово дјело на више начина можемо сматрати и Десничиним манифестом умјетности и естетике, али оно је и много више од тога. У њему, на свакој страници, доминира и доза конкретне животности, било да се ради о пишем сагледавању човјековог карактера, необичних сусрета, било да

размишља о озбиљним темама као што су смрт или судбинска предодређеност. Примјећујемо да важно мјесто у самој поставци овог романа заузима Италија, као и алузије и сјећања везана за њу. Такође, оно што се осјетно провлачи кроз читав роман јесте Десничина потреба и намјера да говори кроз различиту плејаду јунака-умјетника, а они махом припадају италијанском националном корпусу.

Одредићемо прво, стога, основна идеографска чворишта Десничиног размишљања о Италији. Италија је снажно присутна у роману као пејзаж и локалитет. Пејзажи у дјелима Владана Деснице су темељ пишчевих размишљања о умјетности. Станислава Бараћ (2008: 562) примјећује да су они, „било да су уклопљени у поезију или прозу, дио јединствене умјетничке слике свијета, која се препознаје у читавом пишчевом опусу, тј. у функцији су њеног обликовања“. Десница преко свог главног јунака Галеба признаје:

Да. Сад ме све више занима пејзаж, а све мање људи у њему; све више стабло, или памучаст облик, или боја неба, или плави обрис брда у даљини, а све мање човјек. Ваљда смо једно другом већ све рекли. (Desnica, 1964: 39).

Ипак, не можемо се отети утиску, читајући Десничина дјела, да су људи и простор, природа која их окружује, нераскидиво везани. Пејзаж у романима и приповијеткама Владана Деснице обликује човјека. Николина Коњевић (2014: 337) запажа да је „веза између човјека и природе у Десничиним прозама дата као неминовност и предодређеност коју човјек стиче рођењем у одређеном природном окружењу које се пресликава на његову унутрашњост“. Неопходно је, стога, уочити фрагменте текста *Мирко Кородија и његов завичај*, у којем писац наглашава одлике природе и свог краја, што умногоме објашњава његову медитеранску, романску оријентацију. У овом есеју Десница, између осталог, каже:

Далмација у својој цјелини обухвата и сједињује разна подручја која се, под дјеловањем посебних природних услова и различитих историјских удеса, међу собом доста оштро разликују. У тој земљи гдје расте и олеандер и граб: гдје уз обалу у маистралу лепрша дашак романског духа и вије се лака западна мелопеја, а по залеђу у бури струји дубоко расни народни живот и гуди примитивни монокорд: гдје уз катедрале са Тицијанима и Веронезима постоје и манастири у којима тиња дух средњовјековне српске манастирске образованости, у којима царују круте бизантске иконе и у којима се чувају завјети Немањића: гдје поред приморског трубадура налазимо и мргодног брђанског калуђера љетопи-

сца – у тој земљи, међу разноврсним особеностима које је условила природа и створила историја, и сјевернодалматински копнени крај насељен избјеглицама који су се од 15. вијека даље склањали пред Турцима на његов голи крш и суре висоравни, представља, по својим специјалним културним, психичким и економским моментима, једно издвојено подручје. И на први поглед може да се чини чудно како је овај крај, сиров и чист у примитивном народном животу, са својим манастирима, са својим јунацима народне епике, са својим свештеницима вођама сеоба и побуна, залутао у ово Латинско приморје под духовним утицајем западне културе и западних духовних и политичких организама. (Desnica, 2006a: 28)

Сања Роић (2006: 120) сматра да је текст о Королији полазиште и за Десничине властите дубоке, поднебљем и породичним околностима условљене трајне и дубоке везе с италијанском културом. „Он ће у италијанској култури видјети узор, али ће од тог узора знати попримити оно што прије њега Мирко Королија није могао“ (Roić, 2006: 121), а „то је онај свесилни, присни и до крајности рафинирани осјећај природе у свим њеним видовима и манифестацијама, осјећај који све друге подиже, разведрава, препорађа, који је основ и извор читаве формације душе, менталитета и односа према животу италског човјека и чијим је невидљивим нитима проткан читав душевни живот Италица“ (Desnica, 2006a: 33). Када се говори о Десничином завичају, увијек се највише потенцира његова разноликост, шаренило контраста и условљеност карактера ондашњих људи многоструким утицајима са различитих страна. Читајући *Прољећа Ивана Галеба*, чини се да Десница предност даје романском/италијанском културном ентитету. О пишчевим симпатијама ка италијанској умјетности и свијетлој нарави Италијана, Светозар Борак каже:

Нема сумње да у Десничином видном пољу и на његовој скали ликовних и других вриједности дјела Тицијана и Веронезеа, на сакралне теме, стоје испред православних икона. (Борак, 2005: 49)

Како је кроз читаво стваралаштво Владана Деснице присутна игра, а у и исто вријеме и борба свјетла и таме¹, тако су и одређени локалитети који се појављују у његовим дјелима јасном линијом

¹ Десница (2006b: 102) подвлачи да је дуализам, та супротност, тај пар супротности, основна тема сваког умјетниковања. Прољеће је узето као елемент свјетла, а смрт као елемент таме.

одвојени на једну или другу страну. Италија је често присутна у пищевим реминисценцијама. Она је увијек мјесто гдје аутор и његов јунак Иван Галеб траже спокој и наду. Чини се да умјетник Галеб црпи животну енергију из свјетлости, а то у неколико наврата отворено и признаје. „Ведар, сунчан дан, кора хљеба и мир у души – и ја не могу да смислим веће и стварније среће [...]“ (Desnica, 1964: 334). Са друге стране, смрт, која константно лебди изнад Иванове главе, без изузетка је повезана са тамом, облачним даном и хладним годишњим добрима. Десничин јунак ће признати да га плаши смрт у предвечерје, смрт у јесен, смрт иза косих завјеса кише. Иван у једном од својих размишљања о смрти још каже:

Што ме код смрти највише плаши, то је представа мрака с којом је она скопчана. Дивим се религијама Истока, које су успјеле да човјеку дочарају свијетлу, сунчану смрт, да му усаде представу бескрајног јаса за гробом. Оне су, можда, учиниле човјеку највеће добро које се смртнику може да учини. (Desnica, 1964: 78)

Италија је топос глорификовања природе, величања живота, здравља и снаге. Десница Италију као мјесто радње уводи у Ивановим посебним животним околностима. У Италији умире Галебова кћерка Маја, али писац даје слику устрептале дјевојке која је једино ту могла да проведе своје посљедње дане:

Преносила је своју агонију као дојенче у наручју кроз пролетне вечерње баште, под мрким гранама ловора, између лијепих што миришу наквашеном земљом. Откидала је расцветале гранчице и стављала свјеже латице на зажарене вјеће, на уста. Док смо у сутон сједјели пред кућом и гледали небо још пуно бљештавила послје сунчева заласка, слутња великог мрака прешла би јој лицем видљива као сјена. Устала би, унишала би у кућу и сјела за клавир. Слушао сам њену свирку у којој се претакала предсмртна разиграност још неистрошених снага младости. Помишљао сам: гле, изгледа заљубљена! (Desnica, 1964: 297)

Десница као да не налази лепше и сунчаније мјесто од италијанског сеоцета, гдје би се превазишла бол и покушала побједити смрт, јер је оно само, заправо, пуно животности и свјетла. Осунчано, скривено село антипод је стерилном, мрачном санаторијуму.

Зажељела је да оставимо санаториј. Пустили су нас без противљења. Сишли смо у Италију, у мало мјестанце у близини. Ту је била задовољна. (Desnica, 1964: 297)

La povera moribonda је последње дане проводила у баштама италијанских женица, даривана цвијећем. Галеб у својој горкој исповијести признаје да је напустио мјесто чим је последња лопата земље положена на кћеркин ковчег. „Пожурио сам се да напустим мјесто још исто поподне, за сунца“ (Desnica, 1964: 298). Послије заласка сунца и напуштања сеоцета, главни јунак постаје свјестан коначности и непромјењивости ситуације у којој се нашао и прихвата кћеркину смрт. У рефлексима о смрти Десница неријетко уводи великане из италијанске прошлости, подвлачећи њихове општепознате цитате о овој теми. „Често ми пада на ум Микеланђелова ријеч из једног писма Васарију: *Non nasce in te pensier che non vi sia dentro scolpita la Morte*“ (Desnica, 1964: 80). Десница додаје да је смрт једина истинска тема пјесника, и то великих пјесника и филозофа.

Италија је и мјесто Иванових студија. У Италији почиње његов живот умјетника, бунтовника, мислиоца.

Ферије послје прве године академије. Након неколико јачих сукоба, дјед је био погнуо главу и приволио да пођем на музичке студије у Италију. За собом сам имао неколико мјесеци одлежаних у плућном санаторију. Поштеда; и обзир који сам тада зарадио добро су ми послужили у том натезању с њим. Резигнирано је гледао како слабија крв односи коначну превагу и растаче здање које је дугим истрајним маром подизао: и последњи изданак его одлази од куће да би се посветио том циганском занату! (Desnica, 1964: 137)

Иванов одлазак у Италију представља једну врсту симбиозе умјетничких стремљења и предодређености једног огранка породице Галеб, па не би било погрешно да кажемо да је у овом случају Италија представљена као симбол побједе умјетничког осјећања живота над сфером рационалног и практичног.

Важно је у *Прољећима* направити панораму књижевних јунака и резимирати какве људске судбине највише интересују Десницу. Примјећује се да се кроз роман провлаче различити типови личности, а многе од њих повезује једна мисао водиља, а то је преданост умјетности и спремност на жртву зарад овог племенитог позива. Занимљиво је да су већином они Италијани, или имају италијанско поријекло, па су се временом стопили са домаћим становништвом. Неки од јунака, међу њима и сам Иван Галеб, италијански су ученици који су своје умјетничко образовање управо стекли у различитим регијама Италије.

Иван Галеб се са носталгијом и благонаклоношћу сјећа старог сусједа Еђидија, ситног занатлије који се одрекао узбудљиве музичке каријере зарад љубави коју је срео у туђини. Прича о овом бившем тромбонисти прожета је топлим тоном, прати је одређени облик захвалности јер је први додир с озбиљном музиком наратор имао управо захваљујући овом Италијану.

С Егидијева тромбона научио сам зарана многе арије из старинског оперног репертоара, наслушао се кантабила и алегра, молитава и романца, стрета и кабалета сцена у судници и сцена у цркви, тријумфалних и свадбених и крунидбених маршева, и pezzi d'assieme, и финала, и великих финала. А све је то. Прилагођено Еђидијеву тромбону, добивало однекуд исти израз и исту вриједност: што је год изрицао. Еђидијев је тромбон изрицао аподиктички, не допуштајући ни најмање мјеста сумњи. (Desnica, 1964: 68–69)

Еђидио је представљен као индивидуа која је растрзана између свјесности да је направио погрешне животне изборе са којима мора да се носи, са једне стране, а са друге, жеље да досегне младеначке идеале и живи умјетност. Стога и одабир звучних, моћних имена из књижевности и опере које носе његова дјеца:

Аница је изродила пуну кућу дјеце, којој је очева грешна слабост за мелодраму поударала крупна херојичка имена: Норма, Калпурнија, Ерменгарда, Алба, Ђордано, Бруно, Аздрубале, Танкреди. Убога дјеца, слинава, рахитична, големих ошишаних глава, гацала су по малом каменом дворишту, а танке су им се ногице повијале под теретом звучних имена. (Desnica, 1964: 65)

Наратор посебно истиче и цијени готово невидљиву, поетску везу која је постојала између баке и сусједа. Галеб у више наврата исказује своју захвалност према тој и таквој баки „јер је имао осјећање да би без те њене прђије био прошао кроз живот зазиданих ушију и с непробојном опном на очима“ (Desnica, 1964: 23). Стога, извјесна солидарност и љубазност која је недвосмислено постојала између Еђидија и баке, чинила је да стари тромбониста заслужи симпатије код младог Ивана. У својим сјећањима Иван Галеб посебан акценат ставља на прве младеначке симпатије према љепотици Калпурнији. Недвојбено се Еђидијева кћерка истицала међу осталом браћом и сестрама, превасходно својим талентом и елеганцијом, а дијелећи име са Шекспировом јунакињом, Десница као да ју је предодредио за посебну улогу у роману. У овом контексту, нарочито је значајан дио

у дјелу у којем се Иван присјећа боравка италијанске позоришне дружине у његовом мјесташцету.

Десница на сликовит и примјетно шаљив начин представља ову скупину наизглед промашених и неуспјелих особењака. Осјетан је и контраст између локалног становништва и придошлица који писац у неколико ситуација јасно потенцира:

Око њих се окупила дјечурлија и бленуо по који беспослењак. Заинтересована до потпуног заборава себе, дјеца су се приближавала женама, стопу по стопу, полуотворених уста и без трептаја у погледу, примицала им се толико да су им већ осјећала дах на својим образима, уносећи им се у лице с округлом дјетињом испитивачком пажњом. А на изнемоглим лицима жена смјењивали су се затомљени трзаји бијеса и немоћи напони оног биједног, изнуреног ја у њима, навиклог да се показује и да буде гледано и увјештеног да се под туђим погледом напне и укрути. (Desnica, 1964: 102)

Неравноправан и комичан однос огледа се и у такмичењу домаћица из мјеста да што боље угосте италијанске глумице. Боравак умјетница у сеоским домовима, демаскира њихово позоришно, глумачко лице и ставља их у готово подређен положај наспрам локалних жена. Оваквим, нимало гламурозним наступом, пред младим Иваном, италијанска позоришна скупина се у његовој свијести издвојила и остала дуго да живи као парадигма свих отужних момената и понижења на које готово сваки умјетник током свог пута неминовно наилази.

И Десница, као и његов јунак Галеб, главнину своје сензибилности и животних истина црпи из дјетињства. Зато наш писац и каже:

Мислим да је дјетињство од неоцењиве важности за сваког писца, па и за сваког човјека. Неисцрпна ризница импресија, интимних доживљаја, првих и најупечатљивијих сусрета, емоционалних искустава. Чини ми се да у сваком књижевном дјелу бар 80 одсто његове поетске суштине обично потјече или некако вуче свој коријен из дјетињства. Све основне људске ствари извлачим из дјетињства. А нарочито сву нашу прђију сензибилнога. Такве ствари већина људи, по измаку дјетињства уопће више није способна да научи", каже негдје једно моје лице. У овом случају, сасвим изузетно, слажем се с тим својим лицем. (Desnica, 2006b: 53)

Галебове судбинске спознаје из периода дјетињства значајно су му одредиле животни пут. Његова импресија о моћи умјетности, а која је умногоме утицала и на њега као умјетника, испреплетена је с опроштајном представом италијанских глумаца.

У том дворишту изграђивало се циновско стабло, круна чиставе инсценације, са свим могућим инсценацијама зеленила у раскошној крошњи и с пребогатом игром свјетлости и сјена. Сунце је могло по милој вољи да се врти околу наоколо удварајући се циновском стаблу, могло је да га обасјава колико год хоће здесна и слијева својим зракама – залуду! Она стална, дубоко урезана свјетла и сјене које је насликао умјетников крст била су јача од реалне свјетлости и реалне сјене, и, у сукобу тих свјетлости и сјена, добивао се несумњив утисак да је сунце оно које удара погрешне сјене. Ето толика је, у својим крајњим степеневима, моћ умјетности! (Desnica, 1964: 106)

Многе друге животне истине, касније ће се испоставити, главни јунак *Прољећа* црпи из тихих опсервација оваквих и њима сличних личности и доживљаја из дјечаштва. Снажно осјећање о потреби преданости умјетности на дјечака Ивана преноси свеприсутна, драга фигура сусједа Еђидија. Поново је, дакле, моћна импресија о људским судбинама везана за италијанску позоришну трупу и за њихову опроштајну представу, у коју је у великој мјери била укључена и Еђидијева кћерка, лепотица Калпурнија.

Мало дана послје опроштајне представе, глумачка представа напустила је наше мјесто. Собом су повели и Калпурнију. Узалудно је било Аничино противљење, и њене сузе и клетве: Еђидио се показао неочекивано тврди несавитљив. Ништа нису могла ни наговарања, ни утјецања са стране, ни благи савјети моје баке: чврсто је одлучио да кћер посвети умјетности. Ријеч *L'arte! L'arte!, Il rapimento dell'Arte* била је сачувала за малог талијанског папучара, још увијек, своју магичну мелодрамску моћ. Изговарао ју је са шапатам, високо подигнутих обрва, сав у власти *rapimenta*. (Desnica, 1964: 109–110)

Десница потцртава Еђидијево италијанско поријекло, као да је оно нераскидиво испреплетено у његову борбу за умјетност. Потенцирање ријечи *L'arte* још више наглашава осјећај да је *италијанство* заправо парадигма високе културе и надмоћне умјетничке нације у роману *Прољећа Ивана Галеба*.

Десница, чини се, свјесно гради типску личност умјетника странца који се није најбоље снашао у далматинској средини. Из Галебових дјечачких дана потиче и сјећање на учитеља виолине, значајну референтну фигуру, којој се главни јунак радо у мислима враћа. Он, дошљак, недефинисаног поријекла, за које можемо само да претпоставимо да је италијанско, осликан је у дјелу и Ивановом сјећању као неснађена, изузетно талентована личност, коју околина сматра жртвом умјетности. Иначе, жртва умјетности свеприсутна је синтаagma која је уткана у само ткиво романа, јављајући се на разним нивоима:

Жртва! Умјетност и жртва. Вјечити бином, у његовим бесконачним односима и омјерима. Жртва и умјетност. Жртва умјетности. Умјетност жртве. А жртва за инструменат без сумње представља највиши степен жртве за који је способан људски створ. Та молим те, зар би ико од нас био спреман да за човјека принесе онолику жртву колику приноси за инструменат! (Desnica, 1964: 287)

Десница јој приступа донекле иронично, схватајући да је улога жртве, и то жртве зарад умјетности, етикета коју људи олако и често дају необичним, талентованим личностима, које су пронашле другачији животни пут од њих самих. Врло увјерљив опис учитеља виолине, његове запуштене жене и мусаве дјеце, на суптилан начин наслања се на приказ Еђидија и његове многобројне породице. Обојица су драга успомена за Ивана а присјећајући се свог учитеља виолине, он признаје:

Ето, то је био мој први учитељ. Па ипак, и поред свега тога, ја сам га не само волио него и дубоко цијенио. Вјеровало сам (и то не само онда него и касније) да је имао момената заиста сретне понесености која је лако свладавала и обилно надокнађивала и оне незгодице и неке техничке мањкавости. Тек, ти су моменти на жалост били готово потпуно ван његове власти и наилазили прилично ћудљиво и непредвидљиво. И он је мене заволио и, до своје мјере и на свој начин, много се око мене трудио. (Desnica, 1964: 116)

У болесничкој соби, заокупљен сјећањима на учитеља, Галеб изражава жељу да му, ако изађе из санаторијума, посјети гроб, али обавезно на сунчан, пријатан дан.

Италијанистичку ноту роману *Прољећа Ивана Галеба* даје и обилна употреба италијанског језика. Владан Десница као човјек велике културе и познавалац више европских језика, у својим дјелима

неријетко користи ријечи, синтагме, па и реченице из страних култура, али се италијански језик намеће као доминантан. Лука Ваљо (2011: 257) посебно истиче структурно-семантичку функцију италијанског језика у *Прољећима*, која се „остварује истицањем мотива са посебним семантичким и структурним значењем посредством лајтмотива“. Примјењивање поступка лајтмотива представља највишу и најчистију конкретизацију те функције, истиче Ваљо. Он даље подвлачи да лајтмотиви служе учвршћивању романескне структуре, дозвољавајући ново, право тумачење истог мотива кроз читаво дјело и придајући нови смисао цјелини.

Један од таквих лајтмотива јесте поклич *Vegliate arcieri!*, који је Иван нејасно чуо током извођења мелодраме италијанске позоришне скупине приликом њиховог опроштаја. Тај неразумљиви поклич, како сам протагониста признаје, свега га је прожео и обиљежио за читав живот:

Бдијте, о стријелци! [...] Стенторски поклич, који је, без везе и смисла, изненадно пао у дубину мог сна, свега ме прожео. Имао је тјескобан призив и одјекнуо у мени гласом неизвјесног упозорења: као неки миг, неко невидљиво одмахивање с оне стране појмљивога. Јасно сам у њему разаберао ту вриједност опомене. Упињао сам се да јој дослутим право значење. Неколико мјесеци умрла ми је мајка. Задуго се нисам могао отети осјећању да је онај поклич био недвоуман наговјештај те несреће. (Desnica, 1964: 109)

Носталгични и пун слутње поклич Иван ће чути још једном, и то у тренутку највеће несреће и тјескобе, након смрти кћерке Маје:

Хладна црквена лађа била је слабо освијетљена. Уз ђуваре струјао је влажан дашак и прожимао до костију. На остацима позлате по зидовима жмиркали су одсјеви петролејских лампа. Савлада ме умор, и неопацице закуњам. Тргне ме поклич: - *Vegliate, arcieri!* [...] По полумрачној позорници шетао је радник под оклопом и шљемом [...] Била је то она мелодрама из дјетињства коју сам гледао са мајком кратко пред њену смрт. (Desnica, 1964: 299).

Лука Ваљо (2011: 258) закључује да је усклик *Vegliate, arcieri!* повезан са смрћу двију за протагонисту најдражих особа и да његово одјекивање кроз приповиједање представља својеврсну конкретизацију осјећања туге и носталгије, што их Иван Галеб носи са собом до краја.

Снажан одјек у роману имају италијански изрази из музичких композиција, које на сензибилног Ивана вишеструко дјелују. Он као музичар умјетник и контемплативна природа, недвојбено у музици ужива, дакле, она за њега има ту чулну, хедонистичку функцију. Међутим, поједини одломци из италијанских композиција дубоко ће се урезати у његово сјећање и постати дио њега. Тако је *Miserere* из Трубадура нераскидиво за Ивана везан кроз фигуру давно изгубљеног оца:

И тај *mal del miserere* је једна од ријечи које су онда у мојој нутрини одјекивале, а и данас одјекују, големим митским одјеком. По једној од оних чудних дјетињих контаминација, још ми је и сада нераздвојиво с њим везан *Miserere* из Трубадура, те не могу ни данданас да се сјетим једнога а да смјеста не искрсне и оно друго: кад год и ма гдје слушао звуке тог мелодрамског *Miserere*, звуче ми као опијело над мојим мртвим оцем зашивеним у кожнату врећу над којом се заклапају сутонски вали океана. (Desnica, 1964: 28)

Галеб је свјестан својих богатих асоцијативних чворишта и оне за њега немају цијену. Он их повезује са својом префињеном умјетничком природом у којој се „укрштају, прорастају и у једно стапају доживљаји из стварности и доживљаји из умјетности”, за које је тешко одредити „докле сежу једни, а гдје почињу други” (Desnica, 1964: 132). У овом контексту значајне су нумере *Torna a Sorrento* и *Son tutta duolo, non ho che affanna* (као и француска *J'ai perdu mon Eurydice*). Виолиниста Галеб налази дубљи афинитет између ових музичких комада и значајних призора и звукова из свог живота, а све импресије које су му се снажно урезале у биће, обликовале су га и као музичара и као човјека.

Читајући роман *Прољећа Ивана Галеба*, стичемо утисак да је Десница свом главном јунаку удахнуо импозантно знање из различитих области италијанске културе. Иван Галеб, и сам музичар, врстан је познавалац италијанске музике, како класичне тако и оне савремене. Занима га италијанска позоришна сцена, те му је блиска *commedia dell'arte*. Радо се упушта у медитације о филозофији и књижевности, а која укључује мисли и дјела чувених Италијана, те у овом

контексту проналазимо јасне интертекстуалне везе, прије свега са Леопардијем и Крочеом². Узимајући то у обзир, као и претходно побројано (присутност једне доминантне помало идеализоване слике Италије као локалитета у Ивановим алузијама и сјећањима, обликовање *шијској* јунака умјетника који припада италијанском етносу, употреба и значај ријечи и мотива из италијанског језика), роман *Прољећа Ивана Галеба* одражава прецизну скицу италијанистичке свијести Владана Деснице, који италијанску културу доживљава као културу пар екселанс. Задарски писац је нацртао лик Ивана Галеба, који, комуницирајући с италијанском културом, испитује и своје креативне потенцијале. У загрљају те живе комуникације, читаоцима овог романа се пружа палета ванвременских ставова о умјетности, филозофији и животу уопште.

Литература

- Бараћ, С. (2008). Значење пејзажа у Десничиним „Импресијама из сјеверне Далмације“: читање поезије у часописном контексту. *Књижевна историја*, год. 40, бр. 136, 561–575.
- Богнар, З. (2005). Владан Десница, Универзално поимање свијета. *Кораици: часопис за књижевност, уметност и културу*, књ. 35, св. 11/12, 49–63.
- Борак, С. (2005). *Са српских ојлаза*. Нови Сад: Градска библиотека.
- Ваљо, Л. (2011). Употреба италијанског језика у делима Владана Деснице. У *Творци српској књижевној језика (247–266)*. Београд: Вукова задужбина–Институт за уметност.

² Аутор овог рада о везама Деснице са Леопардијем и Крочеом писао је у посебним студијама: в. Стијепић, М. (2016), Ђакомо Леопарди као парадигма умјетника у стваралачкој свијести Владана Деснице. У *Савремена проучавања језика и књижевности*, Зборник радова са VII научног скупа младих филолога Србије, одржаног 28. марта 2015. (381–387). Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет); Стијепић, М. (2016), Филозофија Бенедета Крочеа у дјелу Владана Деснице. У *Мултикултурализам и мнојезичност*, Зборник радова са тринаестог међународног славистичког скупа „Мултикултурализам и мнојезичност“, одржаног 21–23. априла 2016. (698–704). Софија: Универзитетско издателство „Св. Климент Охридски“.

- Desnica, V. (2006a). Mirko Korolija i njegov kraj. U D. Marinković (Prir.), *Hotimično iskustvo – diskurzivna proza Vladana Desnice*, knj. I (28–40). Zagreb: SKD „Prosvjeta“.
- Desnica, V. (2006a). Zapisi o umjetnosti. U D. Marinković (Prir.), *Hotimično iskustvo – diskurzivna proza Vladana Desnice*, knj. I (67–82). Zagreb: SKD „Prosvjeta“.
- Desnica, V. (2006b). Pesnik tuge i nade. Razgovor sa Vladanom Desnicom. U D. Marinković (Prir.), *Hotimično iskustvo – diskurzivna proza Vladana Desnice*, knj. II (52–54). Zagreb: SKD „Prosvjeta“.
- Desnica, V. (2006b). Delo nastaje dalje od pisaćeg stola. U D. Marinković (Prir.), *Hotimično iskustvo – diskurzivna proza Vladana Desnice*, knj. II (101–104). Zagreb: SKD „Prosvjeta“.
- Desnica, V. (2006b). Umjetnik, dijete i zanatlija. U D. Marinković (Prir.), *Hotimično iskustvo – diskurzivna proza Vladana Desnice*, knj. II (194–198). Zagreb: SKD „Prosvjeta“.
- Desnica, V. (1964). *Proljeća Ivana Galeba*. Beograd: Savremena administracija.
- Konjević, N. (2014). Poetika umetničke proze Vladana Desnice. U D. Roksandić (Prir.), *Vladan Desnica i Split 1920–1945. Zbornik radova s Desničinih susreta 2014* (331–342). Zagreb: Filozofski fakultet.
- Roić, S. (2006). Vladan Desnica između dvije jadranske obale. U *Stranci. Portreti s margine, granice i periferije* (120–143). Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Marija R. Stjepić Pejić

LA PERCEZIONE DELLA CULTURA ITALIANA NEL ROMANZO
LE PRIMAVERE DI IVAN GALEB DI VLADAN DESNICA

Riassunto

La natura e la funzione dell'arte sono le fonti principali del pensiero letterario e filosofico di Vladan Desnica. Leggendo le sue opere possiamo individuare quanto sia profondo il legame di Desnica con la cultura italiana. Lo scopo di questo contributo è mostrare fino a che punto e a quali livelli l'arte italiana è presente nel suo romanzo più importante *Le primavere di Ivan Galeb*. Analizzando alcuni passi del romanzo, verranno evidenziati i punti che meglio illustrano l'atteggiamento dello scrittore verso l'Italia. Ciò che emerge di quest'analisi è un'immagine idealizzata dell'Italia, rappresentata attraverso la sua natura, la sua musica e la sua filosofia.

L'Italia è fortemente presente nel romanzo anche come località e paesaggio. Allusioni all'Italia e ricordi di essa sono presenti in tutto il romanzo: l'Italia è il luogo degli studi di Ivan, sua figlia Maja muore in un villaggio italiano, ma Ivan torna comunque nelle città italiane. L'Italia è quindi collegata ad alcuni momenti importanti della vita del protagonista.

È importante fare un panorama dei personaggi del romanzo e notare quali destini umani interessano di più allo scrittore. Diversi tipi di personalità fanno parte del romanzo e molti di loro sono associati all'arte e alla disponibilità al sacrificio per l'amore dell'arte. È interessante notare che la maggior parte di loro sono italiani, oppure sono di origine italiana. Alcuni dei protagonisti, tra cui lo stesso Ivan Galeb, sono studenti italiani che hanno appena acquisito la loro formazione artistica in diverse regioni d'Italia. Personaggi come Egidio, l'insegnante di violino, o i membri della compagnia teatrale, giocano un ruolo importante nella vita del personaggio principale.

Desnica spesso compara i patrimoni culturali slavo e italiano e sembra privilegiare la cultura italiana. Il protagonista del romanzo, Ivan Galeb, si confronta con la cultura italiana mettendo alla prova il suo stesso potenziale creativo. In questo dialogo continuo e vivace, il lettore si ritrova immerso in una serie di suggestive riflessioni sull'arte, sulla filosofia e sulla vita in generale.

Parole chiavi: cultura italiana, Vladan Desnica, arte, artista, *Le primavere di Ivan Galeb*